

УДК 331.101(477)(045)

Якуба К.І.,

докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри
маркетингу та менеджменту АПСВТ

Вартість людського капіталу та його вимір

В статті наводиться авторське визначення сутності поняття «людський капітал» як соціально-економічної категорії. Розглянуті особливості вкладень (інвестицій) в людський капітал за критерієм суспільно необхідних вкладень суспільства у формування людини як біосоціальної істоти. Визначені основні параметри і структура інвестицій в людський капітал в розрахунку на одну людину в Україні. Визначена ефективність цих інвестицій в 2012 р.

Ключові слова: людський капітал, інвестиції, фізичне здоров'я, освіта, охорона здоров'я, якість людини.

Важливою складовою сукупного ресурсного потенціалу суспільства, що визначає життєвий рівень населення, виступає людський капітал. Його носієм і персоніфікованим власником є людина. У зв'язку з цим на відміну від природного, науково-технічного та інших капіталів він має свою специфіку і особливості відтворення, оскільки людина як біосоціальна істота і, водночас, як основна продуктивна сила суспільного виробництва володіє властивістю безперервного саморозвитку що диктує об'єктивну необхідність постійного інвестування суспільства. Причому це інвестування має комплексний системний характер: медичний, демографічний, трудовий, вартісний, соціально-економічний. Тому для узагальнюючого і водночас співставного виміру вартості людського капіталу необхідна його оцінка в одному (спів ставному) вимірі. Найбільш прийнятним вимірником, на нашу думку, може бути грошова (вартісна) одиниця.

Для оцінки вартості людського капіталу окремо взятої країни можна використати національну грошову одиницю, для міжнародних розрахунків – умовно вимірну грошову одиницю, наприклад, долар. Однак класичного і нормативного вимірника вартості людського капіталу в грошовому вимірі людство не відзнайшло, а наука не визначила необхідних критеріїв і системи його показників. У зв'язку з цим оцінка вартості людського капіталу знаходиться на стадії наукового пошуку методологічних і методичних підходів щодо його виміру та співставності у часі і просторі. Тому в процесі дослідження доводиться вдаватися до деяких умовностей. По-перше, критерієм для оцінки людського капіталу в грошовому (вартісному) вимірі, на нашу думку, умовно можна прийняти вартість ВВП в розрахунку на одного працівника, зайнятого в національній економіці за певний період часу, наприклад, за рік. При цьому необхідно виходити з інформаційної бази офіційної статистики.

Розглядаючи людський капітал як сукупність фізичних, професійних і інтелектуальних здібностей людей, необхідно врахувати, що суспільно-необхідні витрати на його відтворення мають двоякий характер: з одного боку, вони зумовлюють необхідність витрат суспільства для формування і розвитку людини, з іншого – людина своєю працею створює заново створену вартість для інвестицій на формування нових поколінь і розвиток НТП. Таким чином, інвестиції в людський капітал – це суспільно необхідні витрати на створення людини, її розвиток і забезпечення життєдіяльності від народження до смерті, тобто це вартість людини.

Людський капітал це відносно нова (молода) соціально-економічна категорія, яка в основному носить абстрактний характер не зважаючи на те, що останнім часом появилася велика кількість наукових праць, публікацій, які головним чином зводяться до проблем його таких характеристик як освіта населення, професіоналізм, ерудиція, інтелект, духовність та інших якісних показників людської особистості без врахування зв'язку та взаємодії їх з таким фактором як фізичне здоров'я людини. Тому, на нашу думку, основними складовими людського капіталу виступає, насамперед, фізичне здоров'я людини і якісні показники її

культурного, професійного та інтелектуального рівня. У зв'язку з цим виходячи з наявної статистичної інформації щодо затрат суспільства на створення і функціонування людини інвестиції в людський капітал можна розділити на дві основні частини:

- вкладення (витрати) суспільства на формування фізичного здоров'я людини;
- вкладення (витрати) суспільства на формування якісних показників людини протягом її життя.

При цьому необхідно враховувати, що не всі вкладення в людський капітал можна виміряти безпосередньо прямим вартісним (грошовим) вимірником. Зокрема, витрати життєвих сил жінки на виношування і збереження плоду, на догляд за дитиною вимагають опосередкованого виміру. Тому суспільно необхідні витрати (інвестиції) на формування і використання людини від народження до її смерті доцільно співвідносити з відповідними її життєвими періодами. А саме: на виношування (збереження) ембріону та народження дитини, на догляд за дитиною протягом встановленого законодавством строку¹, на утримання дитини в дошкільних дитячих закладах, на навчання в середній загальноосвітній школі, ПТУ, Вузі, а також витрати на охорону здоров'я протягом всього життя людини. Для їх визначення інвестицій як суспільно необхідних витрат на виношування (збереження) жінкою ембріону протягом семи місяців умовно можна припустити, що протягом цього періоду вартість створеного нею ВВП, тобто продуктивність її праці зменшується на 10%². У зв'язку з цим можна вважати, що 10% недоотриманого нею ВВП протягом семи місяців суспільство інвестує у майбутній людський капітал.

Згідно діючого в Україні законодавства протягом дородового (двомісячного) та після-родового (також двомісячного) періоду інвестування в людський капітал здійснює суспільство виплачуючи середньомісячну заробітну плату жінкам, які знаходяться в декретній відпустці не створюючи при цьому ВВП. Крім того при народженні дитини держава виплачує одноразову матеріальну допомогу, розмір якої регулюється кількістю народжених дітей³.

Послідуючим станом визначення витрат на «виробництво» людини (інвестиціями в людський капітал) виступає щомісячна допомога держави в розмірі 153 грн. По догляду за дитиною у віці до трьох років. Протягом цього періоду суспільство також недотримує не вироблену жінкою продукцію компенсуючи не вироблену нею ВВП у людський капітал. Крім того, якщо за висновком лікаря дитина не може відвідувати дитячий дошкільний заклад, жінці продовжується безоплатна відпустка по догляду за дитиною віком до 6 років. Суспільство при цьому також не отримує ВВП, який змогла б жінка виробляти за умов її зайнятості в суспільному виробництві. Затрати на створення цього продукту також виступають інвестиціями в людський капітал.

Таким чином, сукупність витрат на формування людини, підтримку і збереження її здоров'я виступає вагомою, достатньо дорогою субстанцією загальних витрат суспільства на формування людського капіталу.

Другою складовою інвестицій в людський капітал виступають витрати суспільства на формування його якісних показників, зокрема на дошкільну, загальну середню, професійно-технічну та вищу освіту. За даними зведеного бюджету України загальні витрати на освіту в середньому на одну особу в 2012 р. порівняно з 2000 р. збільшилися в 13 разів. Найвищими темпами зростали витрати на загальну середню освіту – в 22 рази і професійно-технічне навчання – в 16 разів.

Третьою складовою суспільство необхідних витрат на відтворення людського капіталу виступають інвестиції на охорону здоров'я і соціальну допомогу людині протягом життя. Виходячи з середньої тривалості життя людей у нашій країні – 70,44 року та офіційних даних Державної служби статистики щодо витрат на охорону здоров'я і соціальну допомогу людині протягом життя ці витрати за рік складають 100,0 тис. грн.

Інформаційною базою для визначення сумарних витрат (інвестицій) в людський капітал прийняті матеріали офіційної статистики по виробництву внутрішнього валового продукту у фактичних цінах в національній економіці, чисельності зайнятого населення

¹ Згідно законодавства України витрати Державного бюджету на догляд за новонародженою дитиною здійснюється до досягнення нею трьох років.

² Це питання потребує поглибленого медичного і демографічного дослідження.

³ Виходячи з розміру одноразової допомоги в 2013 р. на першу, другу і третю дитину, середні затрати суспільства на народження однієї дитини прийняті в розмірі 72,2 тис. грн.

працездатного віку (за методологією МОП), оплата праці найманих працівників, а також загальні витрати зведеного бюджету на фінансування освіти, охорони здоров'я і соціальної допомоги в 2011 і 2012 р.р. в цілому по Україні.

Критерієм для розрахунку інвестицій в людський капітал прийнято виробництво ВВП в розрахунку на одну людину працездатного віку, зайняту в національній економіці за рік (в 2012 р. – 59,6 тис. грн.). На основі викладених вище методичних підходів щодо визначення суспільно-необхідних витрат на формування і збереження людського капіталу розраховані основні його складові, які показані в таблиці.

Основні параметри суспільно-необхідних витрат держави в людський капітал в розрахунку на одну людину в 2012 р.

№ з/п	Показники	тис. грн.	%
1.	Інвестиції суспільства на формування фізичного здоров'я людини	318,5	40,7
2.	Інвестиції суспільства на освіту	363,5	46,5
3.	Інвестиції суспільства на охорону здоров'я і соціальну допомогу людині протягом життя	100,0	12,8
4.	Загальна сума витрат суспільства в людський капітал в розрахунку на одну особу (людину)	782,0	100,0

Дані таблиці показують, що суспільно необхідні витрати (інвестиції) в людський капітал в розрахунку на одну людину від її народження до отримання вищої освіти, включаючи витрати суспільства на охорону праці протягом життя з боку держави в 2012 р. склали 782 тис. грн. Основна частина (87,2%) витрат припадає на інвестиції для формування фізичного здоров'я людини та на освіту.

Крім того інвестором в людський капітал виступає і сім'я. Вона несе витрати на утримання дітей віком до 22 років.

За даними офіційної статистики ці витрати в розрахунку на одну дитину в 2012 р. становили 318,5 тис. грн. Таким чином, з врахуванням цих витрат сумарні суспільно необхідні інвестиції держави і сім'ї на створення одиниці трудового ресурсу становлять 1 млн. 100,5 тис. грн. Зрозуміло, що в результаті деяких припущень ця цифра може уточнитися в процесі розрахунків і корегуватися в динаміці. Однак виходячи з мети наукового дослідження як методологічних підходів і методичних розрахунків щодо вартісного виміру інвестицій в людський капітал для визначення їх абсолютної величини отримані орієнтовані показники, на нашу думку, мають певне наукове і практичне значення. Тому виникає проблема дискусійного обговорення отриманих результатів, поглиблених наукових досліджень і перевірки практичних обґрунтувань отриманих результатів.

Вартісний вимір інвестицій у «виробництво» людини до початку її трудової діяльності – це перший етап дослідження суспільно необхідних витрат в людський капітал, який характеризує вартість одиниці трудового ресурсу, який вступає в процес суспільного виробництва.

Другий етап дослідження вартості людського капіталу – це вимір вартості ВВП створеного людиною протягом своєї трудової діяльності в суспільному виробництві. Оскільки вартість – це фінансово-економічна категорія і її сутність, як правило, зводиться до такого результативного показника як ефективність в широкому розумінні цього поняття, включаючи соціально-економічний, медичний, демографічний та інші аспекти, що пов'язані з виробництвом, збереженням, розвитком людини і використанням її здібностей в процесі створення нової вартості, виникає необхідність виміру хоч би наближеного показника ефективності витрат суспільства в людський капітал. Зрозуміло, що його рівень можна виміряти шляхом співвідношення створеної людиною вартості протягом своєї трудової діяльності і суспільно необхідних витрат (інвестицій) на виробництво нової людини, тобто людини послідовних поколінь.

Виходячи з конституційної норми вступу людини в працездатний вік – 16 років і виходу на пенсію, згідно нового Закону про пенсійне забезпечення, в 60 років та враховуючи, що значна частина 16-річної молоді продовжує навчання в школах, ПТУ і Вузах протягом 2-5 років, можна допустити, що середня тривалість трудової діяльності людини становить близько 40 років. Протягом цього періоду своєю працею в суспільному вироб-

ництві вона створює ВВП як суму валових вартостей всіх видів економічної діяльності. У зв'язку з цим можна допустити, що за умов створення за рік одним працівником національної економіки ВВП вартістю 59,6 тис. грн., за 40 років трудової діяльності вона може створити валову вартість ВВП на суму 2 млн. 384 тис. грн. Звідси – рівень рентабельності відтворення людського капіталу України в 2012 р. становив 216,6% (2384,0 тис. грн.: 1100,5 тис. грн.). Тобто інвестиції в людський капітал в розрахунку на одну людину в 2012 р. в 2 рази окупилися створенною нею валовою продукцією за фактичними цінами. Якщо виходити з вартості ВВП за ринковими цінами (5332,0 тис. грн.), в 2012 р. витрати суспільства в людський капітал в розрахунку на одну людину окупилися створенною нею валовою продукцією майже в 5 разів (5332,0 тис. грн.: 1100,5 тис. грн. = 484,5 %).

Таким чином, суспільно необхідні витрати суспільства в людський капітал мають бути пріоритетним напрямом державної політики, оскільки ефективність суспільного виробництва знаходиться в прямій залежності від продуктивності праці, фізично здорового і професійно-інтелектуального рівня людини. Враховуючи вартість людського капіталу не важко виміряти не тільки демографічні, а й незворотні економічні втрати нашої країни від еміграції українських громадян за кордон. Це необхідно враховувати при формуванні міграційної політики держави та розробки законодавчих актів, спрямованих на збереження людського капіталу і підвищення показників життєвого рівня громадян нашої країни.

Література:

1. Економічна енциклопедія: у 3 т./ за ред. С.В. Модерного. – Т.1. – к.: Академія, 2000. – 864 с.
2. Экономический словарь Габлера: Экономика и право / под. ред. А. П. Горина и др. -М: Большая Рос. Энцикл., 1998. – 432 с.
3. Шевчук В.Я. Основи інвестиційної діяльності / В.Я. Шевчук, П.С. Рогожин. – К.: «Генеза», 1997. 384 с.
4. Якуба К.І. Особливості інвестицій в людський капітал: методологічний аспект. К.: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2013, №5 – 215 с., С. 180-185.
5. Статистичні щорічники України за 2010-2012 рр. / за ред. Осауленка – К.: ТОВ «Август Трейд».

Якуба К.И., докт. экон. наук, профессор, заведующая кафедрой маркетинга и менеджмента АТСОТ

Стоимость человеческого капитала и его измерение. В статье приводится авторское определение сущности понятия «человеческий капитал» как социально-экономической категории. Рассмотрены особенности вложений (инвестиций) в человеческий капитал по критерию общественно необходимых вложений общества в формирование человека как биосоциального существа. Определены основные параметры и структура инвестиций в человеческий капитал из расчетов на одного человека в Украине. Определена эффективность этих инвестиций в 2012 г.

Ключевые слова: человеческий капитал, инвестиции, физическое здоровье, образование, здравоохранение, качество человека.

Jakuba K.I., Doctor of Economic Sciences, Professor, the Head of Marketing and Management Department of the Academy of Labour, Social Relations and Tourism

Value of human capital and its measurement. The article presents the author's definition of the essence of the concept of "human capital" as a socio-economic category. The features of investments (inputs) in the human capital according to the criterion of socially and necessary investments in the formation of the individual as a biological and social being are described. The basic parameters and the structure of investment in human capital per person in Ukraine are defined. The effectiveness of these investments in 2012 is determined

Key words: human capital, investment, physical health, education, public health, the quality of a person.